

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI

**“YANGI O‘ZBEKISTONDA OLIY TA’LIM
MUASSASALARNING YOSHLARGA “HALOLLIK
VAKSINASI”NI SINGDIRISHDAGI AHAMIYATI”**

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Qarshi, 2024-yil 23-dekabr

Mazkur konferensiya materiallari "O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish milliy kengashi majlisining 2024-yil 26-iyundagi 15-son bayonnomasi va ilovalarida belgilangan vazifalarning ijrosini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar rejasi"ning talablari ijrosiga bag'ishlangan **"Yangi O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarining yoshlarga "halollik vaksinasi"ni singdirishdagi ahamiyati"** mavzusida muammolarning ijtimoiy-siyosiy, huquqiy va falsafiy muammolarini tadqiq qilishga bag'ishlangan. Anjuman "9-dekabr – Xalqaro Korrupsiyaga qarshi kurashish kuni"ga bag'ishlab o'tkazildi. Anjuman Yangi O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarining yoshlarga "halollik vaksinasi"ni singdirishdagi maqsad va vazifalari, ahamiyati va uning dolzabr muammolarini o'rganish, ularni hal etishning nazariy va amaliy yondashuvlarini o'z ichiga olgan.

Konferensiya materiallari korrupsiyaga qarshi kurash va uni oldini olish bo'yicha jahonda va mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar va ularning mazmun-mohiyatini asoslashga qaratilganligi bo'lib, ijtimoiy fanlar, siyosatshunoslik, huquqshunoslar, falsafa va jamiyatshunoslik bilan shug'ullanuvchi olimlar, tadqiqotchilar hamda talaba yoshlar uchun mo'ljallangan.

Tuzuvchilar:

Bekmurodova G.H. – falsafa fanlari doktori (DSc), dotsent

Boymurodov Z.Sh. – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Taqrizchilar:

Choriyev S.A. – Qarshi davlat universiteti Falsafa va sotsiologiya kafedrasini mudiri, falsafa fanlari doktori, professor.

Tursunov X.M. – Qashqadaryo viloyati sudi sudyasi, yuridik fanlar nomzodi.

Ushbu konferensiya materiallari Qarshi davlat universiteti rektorining 2024 yil 6-noyabrdagi 182 I-sonli buyrug'iga asosan nashrga ruxsat etildi.

Prezidentning 2020 yil 24 yanvar kuni Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomasida "Korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinmas ekan, jamiyatimizning barcha a'zolari, ta'bir joiz bo'lsa, "halollik vaksinasi" bilan emlanmas ekan, o'z oldimizga qo'ygan yuksak marralarga erisha olmaymiz. Biz korrupsiyaning oqibatlari bilan kurashishdan uning barvaqt oldini olishga o'tishimiz kerak", deb ta'kidlab o'tdilar.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 26 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi // <https://uza.uz/uz/posts/bilimli-avlod-buyuk-kelazhakning-tadbirkor-khal-farovon-ayet08-12-2018>
2. "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun // <https://lex.uz/docs/3088008>
3. "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5729-sonli Farmoni // <https://lex.uz/docs/4355387>
4. "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29-iyundagi PF-6013-sonli Farmoni // <https://lex.uz/docs/4875784>
5. "Korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatda bo'lish muhitini yaratish, davlat va jamiyat boshqaruvida korrupsiyaviy omillarni keskin kamaytirish va bunda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 6-iyuldagi PF-6257-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/5495529>

KORRUPSIYANING TURLARI, SHAKLLARI, SABAB VA OQIBATLAR

Kuziyev Nodir Abdusalimovich,

Buxoro davlat universiteti "Islom tarixi va manbashunosligi, falsafa" kafedrası dotsenti
v.b. falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Maqolada korrupsiyaning turlari, shakllari sabab va oqibatlari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan taxlil qilingan va atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: Korrupsiya, pora, pora olish va berish, korrupsioner, korrupsiya haqidagi paradigmalar, past, o'rta, yuqori darajadagi korrupsiya, Iqtisodiy korrupsiya, ta'lim sohasidagi korrupsiya, potensial korrupsiya.

Korrupsiyaning tasniflash deb, uning jamiyatda egallagan o'rniga, xususan faoliyat mezonlariga qarab bir necha turlarga ajratishga aytiladi. Shunga ko'ra korrupsiyani ko'plab mezonlarga ko'ra tasniflash mumkin. Bular asosan quyidagilardan iborat:

- o'zaro ta'sir qiluvchi sub'ektlarning turlari bo'yicha (fiiqarolar va kichik xodimlar, firmalar va mansabdor shaxslar, millat va siyosiy rahbariyat);
- foyda turi bo'yicha (foyda olish yoki xarajatlarni kamaytirish);
- yo'nalishi bo'yicha (ichki va tashqi);
- sub'yektlarning o'zaro aloqa yo'li;
- markazlashtirilganlik darajasi;
- bashorat qilinishi mumkinligi;
- izchilligi va boshqalar.

Bugungi kunda korrupsiyaning quyidagi turlari mavjud.

Kundalik turmushdagi korrupsiya. Korrupsiyaning bu turi oddiy fuqarolar va mansabdor shaxslarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Unda fuqarolarning turli xil sovg'alari va amaldorga va uning oila a'zolariga xizmatlari kiradi. Ushbu toifaga qarindoshlik (nepotizm) kiradi.

Ishbilarmonlikdagi korrupsiya. Korrupsiyaning bu turi hukumat va biznes o'zaro aloqada bo'lganda yuzaga keladi. Masalan, biznes mojarosida tomonlar o'z foydasiga qaror chiqarish uchun sudyaning yordamiga murojaat qilishlari mumkin.

Yuqori hokimiyatgi korrupsiya. Korrupsiyaning bu turiga demokratik tizimdagi siyosiy rahbariyat va oliy sudlar kiradi. Bu hokimiyatda o'mashib olgan vijdotsiz kishilar gumhining o'zlarining manfaatlarini ko'zlab, saylovchilar manfaatlariga zarar etkazadigan darajada siyosat olib borishdir.

Korrupsion xizmatlar bozori. Bu sohada eng keng tarqalgan - markazlashtiriimagan (tashqi) korrupsiya bo'lib, bu mansabdor shaxs va alohida shaxs o'rtasida individual ravishda tuzilganib o'zaro foydali kelishuv hisoblanadi. Shu bilan birga, bu kelishuvga birgalikdagi tashkilot

a'zolaridan iborat bo'lgan ichki korrupsiyani ham qo'shib olishsa, bu esa unga uyushgan jinoyatchilik tusini beradi.

Bixeviorizm⁸² doktrinasiga ko'ra, inson biron bir jamoaga kirar ekan, u albatta ushbu jamoada qabul qilingan xulq-atvor qoidalarini ham qabul qiladi. SHuning uchun, bordiyu, agar idora ichidagi jamoaning madaniyati pora olish yoki berish bilan bog'liq bo'lsa, ya'ni qoniqish muhiti, ba'zan rasmiy masalalar bilan shug'ullanishda mas'uliyasizlik, xodimlarning noto'g'ri xatti-harakatlarini muhokama qilishda oshkoralikning yo'qligi mavjud bo'lsa, unda jamoaga yangi kelganlar bu xatti-harakatni odatdagidek qabul qilishadi va kelajakda unga rioya qilishadi. Biroq, boshqa tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, inson har doim bunday muhitdan chiqib ketish uchun asosiy imkoniyatga ega bo'lib, unga mikro-hamjamiyat tomonidan jamoadagi buzilishlarga qarshi kurashish, bu kurashni ommalashtirish, ulami hech narsa bo'lmagandek e'tiborsiz qoldirish, shaxsning o'zi tomonidan buzilishlarga yo'l qo'ymaslik kabilar kiradi.

Amaldorlar orasida korrupsiyaning tarqalishi, oxir oqibatda unga bo'ysunuvchilar ham, rahbarlar ham manfaatdor bo'lishiga olib keladi.

Yuqorida keltirilgan modeldan ham ko'rinib turibdiki, amaliyotda bo'ysunuvchilar pora olgandan so'ng nafaqat yuqori rahbarlari, balki o'zlari o'rtasida ham bo'lishadi. Bu esa o'z navbatida korrupsiyaga xos ichki bozorlar va iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirishga olib keladi. Xususan, noqonuniy daromadlari yuqori bo'lgan lavozimlar paydo bo'ladi. Bunday lavozimlar uchun mansabdor shaxslar o'rtasidagi kurash esa ichki "mehnat bozori" ni shakllantiradi. Bu esa o'z navbatida korrupsion bozorlar xizmatining muayyan darajada kengayishiga, faolroq harakat qilishiga olib keladi.

Hayotda har bir shaxsning o'z qiziqishlari bo'ladi. Ayniqsa, kimdir oddiy ishchi bo'lishga, kimdir olim bo'lishga, kimdir amaldor bo'lib xalqning og'irini yengil qilishga, kimdir amaldor bo'lib shaxsiy boylik orttirishga qiziqadi. Bularning ichida eng yomoni davlat xizmatchisining tovlamachilik qilishidir.

Tovlamachilik ("hukumat reketi") — bu davlat amaldorlari tomonidan o'ziga berilgan vakolatlar doirasida boshqa shaxslarga litsenziyalarni, maxsus ruxsatnomalarni yoki boshqa xizmatlarni bajarishga ruxsatnomani berishni ataylab pora evaziga bajarishidir. Shu bilan bir qatorda, agar mansabdor shaxs to'lash kerak bo'lgan to'lovlar miqdorini (masalan, soliqlar yoki yig'imlar) baholash huquqiga ega bo'lsa, bu ham tovlamachilik, ya'ni pul talab qilish imkoniyatlarini ochib beradi.

Davlat xizmatchisining tovlamachilik qilishi ustidan ichki yoki tashqi nazorat organi orqali shikoyat qilish huquqi mavjud. Qaror apellyasiya tartibining qanchalik qimmatga tushishiga, shuningdek, fuqaro davlat xizmatchisi sifatida o'zining qonuniy huquqlari va majburiyatlarini bilishiga bog'liq.

Tomas Xobbess yozganidek, korrupsiya "har doim va har qanday vasvasalarda barcha qonunlarga nisbatan nafratlanish kelib chiqadigan ildizdir"⁸³. Yuqori darajada korrupsiyaga uchragan mutasaddilarda aksariyat davlat resurslari qasddan ulami talon-taroj qilish eng oson bo'lgan yoki pora eng oson yo'l bilan yig'ildigan kanallarga yo'naltiriladi. Siyosat esa korrupsiya ustidan nazorat qilish mexanizmlarini: matbuot erkinligi, adliya tizimining inustaqilligi, raqobatdosh siyosatchilar (muxolifatchilar) va fuqarolarning shaxsiy huquqlarini yanada bostirishga qaratilgan bo'ladi. Qisqasi, siyosat komipsiya uchun xizmat qila boshlaydi.

Shuningdek, korrupsiyaga nisbatan bag'rikenglik bilan munosabatda bo'lish mumkin degan nuqtai nazar mavjud. Tarixiy dalillarga ko'ra, ko'plab mamlakatlarning rivojlanish tarixida (Indoneziya, Tailand, Koreya) iqtisodiy o'sish korrupsiyaning ko'payishi bilan birga bo'lgan davrlarga to'g'ri keladi. Bu davrda hatto korrupsiyaning ko'payishi ham iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilmagan. Boshqa bir dalilga ko'ra, pora berish faqat davlat va mahalliy tuzilmalar faoliyatida bozor tamoyillarini amalga oshirish hisoblanadi. Shunday qilib, korrupsiyaga nisbatan bag'rikenglik munosabati iqtisodiy o'sishda yoki umuman bozor samaradorligiga ta'sir qilmasa

⁸² Бихевиоризм- (инглизча behaviour - хулк) XIX асрнинг охири XX асрдаги америка психологиясининг етакчи олимларидан бири. Бихевиоризм таълимоти асосида одам ва ҳайвон хулқида ташқи муҳитдан бўладиган таъсир, қўзғатувчи (стимул) га жавобан юзага келадиган хатти ҳаракат ва унга тааллуқли нутқий ва ҳиссий жавобларнинг мажмуи ётади.

⁸³ J.Y. Yaxshilov, N.E. Muhammadiyev. Falsafa. Darslik. Samarqand. 2021 yil. 482-Bet

qabul qilinadi. Ushbu nuqtai nazami tanqid qiluvchilarning ta'kidlashicha, yuqoridagi sabablarga ko'ra, korrupsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar, o'sish davridan keyin barqarorlikni yo'qotishi va pasayish spiraliga tushib qolish xavfi bor.

Korrupsiya sabablari deb xususiy shaxs, uyushgan guruhlarining davlat muassasalarida egallagan mavqeyidan foydalangan holda davlat va nodavlat tashkilotlarining, shuningdek, xalqaro sherikchilik birlashmalarining mol-mulkini noqonuniy yo'l bilan o'zlashtirib olishlari natijasida kelib chiqqan uyushgan jinoiy guruhlarining faoliyatiga aytiladi. Bunga asosan jamiyatning hayotini tartibga solib turuvchi huquq va axloq normalarida fundamental ziddiyatlarning borligi asosiy sabab bo'ladi.

Xulosalar

1. Korrupsiya - mansabdor shaxslarning o'zlariga ishonib topshirilgan huquqlari va hokimiyat vakolatidan shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanishi bo'lib, u o'z ichiga poraxo'rlik, mansbni suiste'mol qilish va boshqa noqonuniy harakatlarni o'z ichiga oladi.

2. Korrupsiya yashirin xarakteriga ega bo'lib, ya'ni zimdan ish qilish orqali katta boylikni qo'lga kiritishga harakat qiladi.

3. Korrupsiyaning asosiy maqsadi pora evaziga boylik orttirish, to'plashdir.

4. Pora (*forscha - bo'lak, laxtak, parcha; hissa, ulush; yirtilgan, kesilgan*) biror ishni noqonuniy tarzda bitirib bergni uchun mansabdor shaxsga berildigan yoki berilgan narsa yoki pul.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. J.Y.Yaxshilikov, N.E.Muhammadiyev. Falsafa. Darslik. Samarqand. 2021 yil. 482-Bet

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH BORASIDAGI FALSAFIY PARADIGMALAR MUAMMO VA ECHIMLAR (SINGAPUR VA SHVETSIYA DAVLATLARI MISOLIDA)

Jurayev Shodmon Fayzullayevich,
Buxoro davlat universiteti "Islom tarixi va
manbashunosligi va falsafa" kafedrasida dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Singapur va Shvetsiya mamlakatlarida korrupsiyaga qarshi kurash borasida olib borgan siyosatining falsafiy paradigmalari aniq misollar hamda dalillar yordamida isbotlatilgan hamda falsafiy nuqtai-nazardan yoritilgan.

Kalit so'zlar: Korrupsiya, paradigma, Singapur tajribasi, Shvetsiya tajribasi, korrupsiyaga qarshi kurash strategiyasi va taktikasi, halollik vaktsinasi, axborot olishning ochiqqligi

Kishilar jamiyat hayotida yuz berayotgan barcha jarayonlarni kuzatish ekan, ularga nisbatan xayrixoh yoki qarshi, yoki befarq munosabatda bo'layotganliklarini ko'rishimiz mumkin. Shu nuqtai nazardan qaraganda korrupsiyaga qarshi kurash masalasida ham shunday munosabat mavjudligini kuzatish mumkin. Biroq, korrupsiyaning jamiyat taraqqiyotining kushandasi ekanligini anglagan odamlar, bu illatga qarshi kurash bo'yicha bir qator taktik usullarni qo'llash va strategik yo'nalishlarini belgilab olish borasida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lgan ishlanmalarni falsafiy paradigmalar shaklida ishlab chiqqan holda hayotga joriy qilishga harakat qilmoqdalar.

Korrupsiyaga qarshi kurash borasidagi falsafiy paradigmalar deb korrupsiyaga qarshi kurash haqidagi g'oyalar, qarashlar va tushunchalarning yetakchi tizimini belgilash uchun ishlatiladigan dastlabki konseptual sxemalar, muammolarni qo'yish va ularni hal qilish modellari, tadqiqot usullari, ularni amalga oshirishning taktikasi va strategiyasi haqidagi postulatlar va standartlar tizimiga aytiladi. Bu borada yaratilgan falsafiy paradigmalar;

a) tarixiy makon va zamonda joylashgan o'miga qarab - qadimgi, o'rta asr, yangi va eng yangi davrdagi;

b) jazolarni qo'llash usul va vositalariga qarab qilmishiga yarasha qonunlarda belgilangan tartibda jazolash;

v) sub'ektlari bo'yicha individual, jamoaviy;

g) axloqiy-ma'naviy ta'siriga qarab jamoa oldida uyaltirish, tadbirlariga qo'shmay izza qilish va boshqa shu kabilarga ajratish mumkin.

Bu paradigmalar quyidagi davlatlar misolida ko'rish mumkin.

Maqtchanova Barno Saparbayeva Indira	Raqamli texnologiyalar va institutsional o'zgarishlar orqali korrupsiyaga qarshi kurash: o'zbekistonning yangi strategiyasi.....	53
Otamurodov Doniyorbek Odilboy o'g'li	O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurash: o'zgarishlar va kelajak istiqbollari.....	56
Qarshiyeva Tamara Ibroximovna	Ta'lim tizimida korrupsiyaga qarshi kurashish.....	59
Raxmatova Nargiza	Oilada farzandni tarbiyasi: halollik va to'g'rilik ruhida tarbiyalashning jamiyat yuksalishidagi ahamiyati.....	60
Usmonova Mohidil B. Faniev	Jamiyat rivojiga g'ov bo'luvchi illat.....	62
Ш.Хонимкулов	Олий таълим: адолатли ва шаффоф қабул жараёнлари.....	63
З. Ғозиев	Миллий ва умуминсоний ахлоқий қадриятларига эътибор-жамият маънавий покланиши ва ҳалолликнинг муҳим белгиси.....	66
Р.Бойматов	Жамият тараққиётининг кушандаси.....	69
Тонгатаров Миржало	Коррупцияга қарши курашиш соҳасида қонун ҳужжатлари тизими...	70
Шермурод угли	Коррупцияга қарши курашда ҳалоллик фазилатини сингдириш зарурияти.....	74
Тўраева Азиза	О'zbekistonda "halollik vaksinasi" tushunchasining targ'iboti.....	76

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING DOLZARB MUAMMOLARI.

Хажиева Максуда Султановна	Коррупция-тараққиёт кушандаси.....	78
Xaitov Lazizbek Azamatovich	Korrupsiya: tushunchasi, genezisi, evolyutsiyasi va yashovchanlik tendensiyalari.....	80
Muxammadieva Oliya Narzullaevna	Korrupsiyaga qarshi kurashishga oid huquqiy yondashuvlar.....	83
Rashidov Kamron		
Xolova Umida Umedovna	Korrupsiyaga qarshi kurashning jahon tajribasi.....	86
Kuziyev Nodir Abdusalimovich	Korrupsiyaning turlari, shakllari, sabab va oqibatlar.....	89
Jurayev Shodmon Fayzullayevich	Korrupsiyaga qarshi kurash borasidagi falsafiy paradigmalar muammo va echimlar (Singapur va Shvetsiya davlatlari misolida)	91
Dehqonov Behzod Baxtiyorovich	O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy taktik usul va strategik yo'nalishlar.....	93
Toshkentova Sharofatbonu	Korrupsiyaga qarshi kurashish davr talabi.....	96
Tohirona Javohira Samandar qizi	Korrupsiyaning uzoq tarixi va ijtimoiy salbiy hodisa ekanligi.....	100
Qurbonov Asqar Bahodir o'g'li	Korrupsiyasiz hayot sari.....	102
Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich	Korrupsiya jamiyatimizda demokratik rivojlanish kushandasi.....	104
Qo'shshayeva Muhayyo Farxritdin qizi		
Nazarov Ravshan Nazarovich	Oliy ta'lim muassasalari korrupsiyaga qarshi kurashishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish.....	106
Musatafeyeva Oydin	O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi kurash siyosati.....	108
Ш.А.Эрматов	Коррупцияга қарши курашишнинг халқаро ва миллий механизмлари.....	112
Imamov Bobir Xujanazarovich	Korrupsiyaga qarshi kurashishda O'zbekiston tajribasi.....	116